

# Világértelmezés és tudomány a szocializmusban: a magyar neveléstudomány 1945 után

*Szabó Zoltán András, Somogyvári Lajos, Garai Imre & Németh András: Evolving perspectives: The development of Hungarian educational science after 1945.*

Az *Evolving perspectives: The development of Hungarian educational science after 1945* című tanulmánykötet átfogó képet nyújt a magyar neveléstudomány fejlődéséről a szocialista hatalomátvételt követő években és évtizedekben. A kiadvány egy 2018 és 2024 között zajló, hosszú kutatási projekt eredményeit összegzi, melynek célja a neveléstudomány intézményi, személyi, ideológiai és tudományos struktúráinak, kommunikációjának feltárása és elemzése. A szerkesztők egységes, módszertanilag sokszínű és komplex kötetet alkottak, mely egyedülállóan értelmezi és vizsgálja a szocialista korszak sajátosságait Magyarországon különféle aspektusokban.

A kiadvány elméleti hátterét meghatározó első fejezetben Németh András a neveléstudomány történetének értelmezéséhez két egymást kiegészítő elméletet ötvözve mutatja be az 1945 utáni magyar helyzetet. Rudolf Stichweh diszciplínaelméletére támaszkodva a tudományos diszciplínákat intézményi, kommunikációs és kognitív dimenzióik összefüggésében értelmezi. Emellett Eric Voegelin és Emilio Gentile *politikai vallás* fogalmát alkalmazza, mely lehetőséget teremtett a totalitárius rendszerek tudománypolitikai működésének mélyebb megértésére. A kutatás módszertana történeti-szociológiai és komparatív megközelítésre épül, amelyet szövegelemzési és intézménytörténeti vizsgálatok

egészítenek ki. Az első rész tehát a kötet elméleti és módszertani gerincét adja, megfelelő értelmezési keretet biztosítva a későbbi fejezeteknek.

Ruzsa Bence, Lukovszki Emese, Vincze Beatrix és Garai Imre elemzése a neveléstudomány intézményi rendszerének átalakulását tárja fel a Kádár-korszak évtizedeiben. Dokumentum- és forráselemzéssel, intézménytörténeti rekonstrukcióval, Stichweh diszciplínaelméletének fő komponenseire hivatkozva mély betekintést nyújt az intézménytörténetbe. A középpontban az egyetemek, az önálló kutatóintézetek, valamint a politikai-ideológiai utánpótlásképzés egyik legfőbb intézménye, a Politikai Főiskola áll. A szerzők bemutatják a kutatás-oktatás szétválasztásának folyamatát, amely meghatározta a 20. századi magyar neveléstudomány fejlődését és irányát. Forrásuk elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár párt- és minisztériumi iratai, egyetemi évkönyvek, akadémiai archívumok, valamint történeti szakirodalom.

A pártállami elitképzés sajátos intézményére, a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Főiskolájára fókuszál Ruzsa Bence és Szabó Zoltán András tanulmánya. Mély empirikus betekintés nyújt a pártállami elitképzés működésébe az 1949 és 1956 közötti időszakban. A szerzők forráskritikát, elemzést és leíró statisztikai módszereket alkalmaznak a hallgatói toborzás és a

kádárképzés társadalmi-ideológiai háttérének feltárására. Vizsgálatuk levéltári dokumentumokra, felvételi iratokra és oktatáspolitikai forrásokra épül, ezzel alkotva átfogó képet a pártállami értelmiségképzés működéséről és korlátairól.

Polyák Zsuzsanna és Somogyvári Lajos munkája rendkívül innovatív, hiszen kvantitatív és kvalitatív tartalomelemzést ötvözve, szövegfeldolgozással a marxizmus-leninizmus pedagógiai adaptációját és az ideológiai narratívák megjelenését értelmezik. Kutatásuk fő forrása a *Magyar Pedagógia* folyóirat szövegtörzse, melyet más tudományos periodikákkal egészítettek ki. A kutatás rávilágít arra, hogy nem volt egységes az ideológiai értelmezés a tudományos diskurzuson belül.

A szocialista korszak neveléslektani helyzetének változásait értelmezi Darvai Tibor munkája. Az esettanulmány-alapú, történeti elemzés bemutatja, miként vált le fokozatosan a neveléslektan a neveléstudományról, és integrálódott a pszichológia diszciplínájába. Ezzel olyan innovatív határátlépést vizsgál a tanulmány, mellyel új megvilágításba kerül a neveléstudomány és pszichológia 20. századi viszonya. A forrást akadémiai iratok, személyi adatbázisok és intézményi dokumentumok alkotják.

A neveléstudományi utánpótlás alakulását mutatja be a tudományos minősítés intézményi keretén keresztül Czabaji Horváth Attila és szerzőtársai tanulmánya az 1970 és 1990 közötti időszakokban. A tudományos minősítési rendszert empirikusan elemezve átfogóan értelmezi a neveléstudományi tudás „termelését.” A vizsgálat alapját a kandidátusi dolgozatok és a tudományos minősítési dokumentumok

képezik, melyeket szövegbányászattal és tartalomelemzéssel tárnak fel.

Golnhofer Erzsébet írása a Felsőoktatási Pedagógiai Akadémia rövid, 1970 és 1972 közötti fennállásának éveit tárja fel, melyet a felsőoktatás pedagógiájának autonómiakísérleteként értelmez. A szerző kvalitatív tartalomelemzést alkalmazva, korabeli publikációkra, intézményi iratokra és szakmai kapcsolatokat dokumentáló forrásokra támaszkodik. A vizsgálat tehát egy rövid, de annál jelentősebb intézményi kísérleten keresztül világít rá a tudományos autonómia korabeli lehetőségeire és korlátaira.

A tanulmánykötet erőssége tehát a következetes elméleti keret, a gazdag forrásbázis, valamint a módszertani sokszínűség és koherencia. A fejezetek logikusan építenek egymásra, és az egységesen alkalmazott elméleti keretet színesítik és kitöltik. Egyaránt kapcsolódik a munka a nemzetközi neveléstudomány-történet diskurzusához, ugyanakkor új, releváns eredményekkel gazdagítja a magyar neveléstudomány történetének kutatásait.

A kiadvány módszertani sokszínűsége további elemzések előtt nyitja meg az utat, így a kötet nem lezárja, sokkal inkább ösztönzi a magyar neveléstudomány történetének további, új szempontokat integráló kutatásait.

Szabó, Z. A., Somogyvári, L., Garai, I. & Németh, A. (2025, szerk.). *Evolving perspectives: The development of Hungarian educational science after 1945*. Peter Lang. DOI: [10.3726/b22599](https://doi.org/10.3726/b22599)

**Varga Réka Margit**

ELTE Eötvös Lóránd Tudományegyetem  
Neveléstudományi Doktori Iskola